

NEKADAŠNJI DOMINIKANSKI SAMOSTAN SV. NIKOLE U KOTORU (1266 – 1807)

Stjepan Krasić

UDK 069.426:726.72(497.13)
„15/17”
Izvorni znanstveni rad
Stjepan Krasić
Pontificia Università S. Tom-
maso, Rim

U tekstu autor iznosi historijat dominikanske crkve i samostana u Kotoru. Na osnovi arhivske građe autor piše o prvotnoj dominikanskoj crkvi sv. Pavla koja je podignuta donacijom Pavla i Dobre Bari, te o dominikanskom samostanu i crkvi koje podiže Nikola Buća (Bucchia). Konačno se iznose podaci o gradnji samostana i crkve u gradu nakon turske opasnosti te o njihovom inventaru navodeći podatke o slikama, oltarima, liturgijskim predmetima i knjižnici.

Malo je samostana u našim, inače nemirnim krajevima koji su imali tako burnu povijest kao dominikanski samostan u Kotoru. U razdoblju od pet i pol stoljeća, koliko je trajala prisutnost dominikanaca u tom gradu, on je ne samo kao i svi ostali samostani bio građen, dograđivan i pregrađivan, nego i napušten, premješten, razoren, ponovno premješten, gotovo srušen sa zemljom od razornog potresa, opustošen od požara, oduzet i, konačno, predan pripadnicima druge vjeroispovijesti, što, naravno, nije moglo ostati bez teških posljedica kako za život i rad njegovih članova tako i za njegovu arhitekturu i inventar. No počnimo po redu.

Dominikanci su kao putujući propovjednici dolazili u Kotor iz Dubrovnika već polovinom 13. stoljeća, a možda i ranije. Budući da u gradu pod Lovćenom nisu imali stalnog uporišta, u njemu su se zadržavali samo onoliko koliko je zahtijevala njihova služba. Na zamisao da se tu za stalno nastane nisu, kako izgleda, došli oni sami nego kotorski građani koji su bili oduševljeni njihovom pojavom i izvrsnim propovijedanjem. Glavni zagovornik njihova stalnog nastavanja u Kotoru bili su tamošnji plemić Pavao Bari, sin Basce ili Bosce (Bože?)¹ i njegova žena Dobra, sestra biskupa Marka,² koji su, ostavši bez djece, 1266. godine odlučili posiniti dominikance dubrovačkog samostana priora Miha rodnom iz Kotora, Cvjetka (Floranus), Tripuna i Marka darovavši im svoju kuću za samostan koja se nalazila nedaleko od

¹ O njemu vidi: *K. Jireček*, Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjeg veka, Zbornik Konstantina Jirečeka II, Beograd 1962, str. 243.

² O njemu vidi *C. Eubel*, Hierarchia catholica medii et recentioris aevi, vol. I, Monasterii 1913, str. 177.

³ *D. Farlati*, Illyricum sacrum, VI, Venetiis 1800, str. 441-442.

stolne crkve sv. Tripuna, sagrađivši im ujedno i omanju crkvu u čast sv. Pavla apostola s njezine zapadne strane u romaničkom slogu.³ Jedini uvjet koji su im darežljivi supruzi Pavao i Dobra postavili bio je da se dominikanci za stalno nastane u Kotoru. U suprotnomu, njihova bi darovnica bila ništavna.⁴ Nema nikakve sumnje da su dubrovački fratri prihvatili njihovu darovnicu i u cijelosti ispunili spomenuti uvjet. Ne znamo točno koliko je tom prilikom došlo dominikanaca u Kotor i da li im je ta kuća bila dovoljna za stanovanje. Vrlo vjerojatno su za svoje specifične potrebe morali preurediti njezine prostorije. U svakom slučaju kuća im je poslužila za novi samostan. U želji da ovjekovječe ime svojih darovatelja, oni su iznad pobočnih vrata crkve sv. Pavla postavili natpis uklesan u kamenu ploču u latinskim heksametrima koji se i danas vidi:

ANNO TRICENO BIS TERNO MILLE DVECENO
 QVO FVIT VRBANVS VICE QVARTUS PAPA ROMANVS
 OROSIO DANTE DOMINO REGVM MODERANTE
 ECCLESIAE CHRISTI CVM MARCVS PRAEFVIT ISTI
 VIR GENRIS CLARI PAVLVS COGNOMINE BARI
 NOBILIBVS NATA CVM CONIVGE DOBRE VOCATA
 ISTVD FVNDAVIT TEMPLVM GENTISQVE DICAVIT
 DOCTORI PAVLO MVTATO NOMINE PAVLO
 PRO QVIBVS EXORES QVISQVIS VENIS HVC VT ADORES
 QVOD COELOS OPERE TALI MEREANTVR HABERE⁵

Crkva i samostan su uglavnom zadovoljavali potrebe dominikanaca najmanje 50-60 godina, kada se, zbog povećanog broja članova, postali pretijesni pa se nametnula potreba njihova proširenja ili prenošenja na drugo pogodnije mjesto. Budući da u gradu nije bilo moguće pronaći takvo mjesto, priskočio im je u pomoć vjerojatno najimućniji i najugledniji kotorski plemić Nikola Buća, zastupnik carina u Srbiji,⁶ koji je bio svjestan njihove vjerske i kulturne važnosti za grad. On im je u tu svrhu ne samo darovao svoj posjed nedaleko od grada na mjestu zvanom Pacijana, danas Tabačina, blizu nekadašnjeg mosta, nego im je ujedno tu o svom trošku dao izgraditi nov prostran samostan posvećen sv. Dominiku s velikom crkvom sv. Niko-

⁴ *Gundislavo Cresaglia*, Breve narratione come fu introdotta la Religione Domenicana nella magnifica Città di Cattaro: Rim, Archivum Generale Ordinis Praedicatorum, XIV, liber D, f. 53r.

⁵ Natpis u slobodnom prijevodu glasi: Ljeta 1263. za pape Urbana IV, kraljevanja Uroša, biskupa Marka, Pavao Bari, muž plemenita roda, sa ženom Dobrom, također plemenita roda, sagrađi ovu crkvu i Pavlu, nekoć zvanom Savlu, učitelju naroda, posveti. Kad dođeš ovamo moliti, njih se spomeni da djelom ovim zasluže nebo.

⁶ Nikola Buća bio je vrstan vojskovođa i okretan poslovan čovjek. Sudjelovao je s Kotoranima u bici kod Velbužda (Custendila). Od g. 1333. bio je zastupnik carina u Srbiji, zatim komornik i napokon protovestijar cara Dušana. Zahvaljujući njegovu zauzimanju dospjeli su Ston i Pelješac u posjed Dubrovačke republike, za što su mu Dubrovčani darovali jednu kuću u Dubrovniku i jedno zemljište na Pelješcu. G. 1336. bio je zajedno s bratom Mihom primljen u dubrovačko plemstvo. Uživao je ugled i izvan domovine. Nakon što je bio odlikovan zlatnim ljiljanom, simbolom francuske kraljevske kuće, ljiljan je postao znakom plemićke kuće Buća *S. Gliubich*, Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia, Vienna 1856, str. 64; *F. M. Appendini*, Notizie storico critiche sulle antichità, istoria e letteratura de' ragusei, tomo I, Ragusa 1902, str. 121; *G. Gelcich*, La marinarezza di Cattaro, Trieste 1872.

le. Njegova darovnica nosi nadnevak 12. listopada 1344. Jedini uvjet koji im je postavio bio je da u samostanu mora stalno boraviti najmanje 6 članova. Kako se može zaključiti iz natpisa koji su dominikanci dali uklesati na pročelju nove crkve čim se da je njihova gradnja potrajala više godina i da njihovo dovršenje nije dočekao u životu darežljivi darovatelj koji je preminuo 1354:

MILLENO NONO TRICENO QUINQUIES ANNO
PRINCIPIUM TEMPLI LAUS GLORIAQ. OMNIPOTENTI
MAGNIFICUSQU. CLAUUS BUCCHIAE PRINCEPS NICOLAUS
VIR MAGNI DECORIS CAMERARIUS IMPERATORIS
SANCTI NICOLAI ECCLESIAM PULCHRAM AEDIFICAVIT
DOMINICI PATRIS SIC COENOBIIUM INTITULAVIT
TRANSIT AB HUMANA AGENDO CELEBERRIMA FACTA
ANNO MILLENO QUATUOR QUINQUAGINTA TRICENO⁷

Crkva se zbog svog smještaja na spomenutom mjestu u latinskim dokumentima često zove *Ecclesia Sancti Nicolai de Flumine ili ad pontem Sancti Nicolai*. Kako bi članovi novog samostana imali od čega živjeti, on im je ujedno darovao nekoliko njiva i vinograda u okolici grada, određivši da i od drugih mogu slobodno prihvaćati slične nadarbine ako im to bude potrebno za život i rad. U ime vrhovnog starješine reda darovnicu je primio fra Konstatin iz Drača.⁸ Od tog vremena potječe posebna povezanost obitelji Buća s dominikancima koja je njihovu redu dala više uglednih redovnika.⁹ Čim su novi samostan i crkva bili gotovi, onamo su se preselili iz samostana u gradu, napustivši samostan sv. Pavla koji je, kako se čini, neko vrijeme ostao prazan, zatim bio iznajmljivan te konačno 1520. godine ustupljen dominikankama Trećeg reda.¹⁰

⁷ *U(rbano) R(affaelli)*, Chiesa e convento di S. Nicolò dei Domenicani in Cattaro, Gazzetta di Zara, No, 14 (1845), str. 67.

⁸ *Gundislavo Cresaglia*, n. dj., f. 53v.

⁹ Samo u 16. stoljeću spominju se slijedeći dominikanci iz obitelji Buća: braća Vinko i Dominik, koji su bili više puta provincijali dominikanske provincije Dalmacije; Eugen, doktor teologije; Marcijal; Tiburcije, prvi stalni ispovjednik na hrvatskom jeziku u bazilici Sv. Petra u Rimu; Rajmund; Jeronim, provincijal iste provincije i Valentin.

¹⁰ Malo vijeće kotorske komune pod predsjedništvom generalnog providura Marina Zena i Tajno vijeće grada Kotora na svojoj zajedničkoj sjednici od 10. svibnja 1483. odlučili su u ime cijeloga grada od dominikanaca iznajmiti njihov dotadašnji samostan sv. Pavla, skupa s crkvom i kapelom i svim njihovim inventarom uz godišnju odštetu od 36 perpera i 6 groša za samostan stroge klauzure namijenjen plemićkim kćerima koje bi živjele po pravilima dominikanskog reda. Bila su zadužena tri plemića: Zoro Bizanti (Besantis), Nikola de Tripencis i Bernard Buća za pregovore s dominikancima i za traženje odobrenja od pape i vrhovne uprave dominikanskog reda (Rim, Archivum Generale Ordinis Praedicatorum, XIV, liber HHH, f. 231). Ti su razgovori uspješno završeni pa su se uskoro u samostanu sv. Pavla nastanile dominikanske redovnice stroge klauzure. Budući da je njihov broj bio tolik da su samostanske prostorije za sve njih postale pretijesne, kotorski knez i providur Francesco Leoni se obratio za pomoć duždu Marcu Barbadicu zatraživši 1000 dasaka i određenu količinu soli te da za dogradnju samostana smije potrošiti više od 2000 dukata, na što je dužd 8. lipnja 1486. pristao (ondje, f. 232r). Unatoč tako osiguranim sredstvima, do proširenja samostana, čini se, ipak nije došlo. Pravi razlog se za to ne zna, ali nije teško naslutiti da do toga nije došlo zbog hitne potrebe utvrđivanja grada zbog turske opasnosti. Turci su, naime, g. 1483. zauzeli Risan i Novi (kasnije Herceg Novi) kao posljednje uporište nekada moćnog bosanskog kraljevstva, ugrozivši ujedno mletačke posjede uzduž obale. Samostan su kasnije, ne znamo točno kada, napustile spomenute redovnice, pa su ga

U drugoj polovini 15. stoljeća u samostanu se mnogo radilo i gradilo. To je vidljivo iz nabave više tisuća crjepova u Dubrovniku. Najprije je vlada Dubrovačke Republike, na molbu kotorskog kneza, 11. lipnja 1476. dopustila kotorskim dominikancima da za svoj samostan na dubrovačkom području mogu nabaviti 3000 crjepova,¹¹ zatim im je još dva puta izdavala slično odobrenje: 8. srpnja 1477.¹² i 26. srpnja 1481.¹³ Radilo se mnogo također između 1515. i 1524. godine, a građevinski materijal je ponovno, barem djelomično, bio nabavljen na dubrovačkom području.

Najprije su 31. srpnja 1515. kotorski dominikanci isposlovali odobrenje od dubrovačke vlade da s njezina područja mogu izvesti 1500 crjepova,¹⁴ a zatim 2. kolovoza iste godine još toliko,¹⁵ 14. kolovoza 1524. još tisuću crijepova.¹⁶ Nije sasvim jasno o kakvim se sve radovima radilo. Budući da je upotrijebljen tolik broj crjepova, vjerojatno je mijenjana dotrajala krovna konstrukcija na crkvi i samostanu ili se možda radi o nekom značajnijem proširenju. Upravo zbog tih radova kotorski samostan je 1548. godine tražio i postigao od vrhovnog starješine reda u Rimu da bude oslobođen svih uobičajenih davanja matičnoj provinciji Dalmaciji, osim obveze jednog zlatnog dukata samom provincijalu.¹⁷

Iako je samostan sv. Nikole bio na veoma pogodnom mjestu te prostran i lijep, ipak mu sudbina nije bila naklonjena. Bio mu je velik nedostatak što se u nemirna vremena kao što su bila u 15. i 16. stoljeću kad se nije nalazio unutar tvrdih gradskih zidina pa je u slučaju turskog napada mogao postati lak plijen neprijatelju. Ta je opasnost naročito došla do izražaja u 16. stoljeću kada je 1539. godine poznati turski gusar i admiral Hajredin (Khair ad-din) Barbarosa (1465-1546) osvojio Herceg Novi, istjeravši iz njega španjolsku posadu ne tajeći pritom namjeru da se tu neće zaustaviti, što je bila neposredna opasnost Kotoru.

Da se ne bi utvrdio u dominikanskom samostanu i odatle pokušao napad na grad, mletačke su vlasti 1537. godine donijele odluku o njegovu rušenju, upotrijebivši građevinski materijal od njegova velikog zdanja za učvršćenje gradskih bedema. Odšteta za porušeni samostan je iznosila 2.000 zlatnih dukata koju su se mletačke vlasti obvezale isplatiti u roku od 20 godina. Istom prilikom su porušena i dva franjevačka samostana. Zadužbina protovestijara Nikole Buće, jednako kao i oba franjevačka samostana na drugom dijelu grada, bili su, kako navode stariji sačuvani povijesni izvori, veličanstvene građevine. Jedan suvremeni kotorski kroničar piše da se njihovi „tragovi još uvijek vide na preveliku žalost svih nas koji pamtime duboki dojam koji su oni ostavljali na građane kada su nekada divno resili oba kraja našeg

dominikanci bili iznajmili nekom kotorskom svećeniku Pompeju de Pasqualibus koji je 1. ožujka 1520. za njegov najam platio 8 perpera i 9 groša. 18. kolovoza 1520. skupština samostana sv. Nikole je za sva vremena, i to bez ikakve odštete, taj samostan darovala dominikankama trećeg reda koje su dotle stanovale po privatnim kućama u gradu, preuzevši pri tom njihovo duhovno vodstvo (ondje, f. 232v).

¹¹ Dubrovnik, Historijski arhiv, Acta Consilii Rogatorum, 23, f. 23v.

¹² Ondje, f. 139r.

¹³ Ondje, vol. 24, f. 5v.

¹⁴ Ondje, vol. 33, f. 199v.

¹⁵ Ondje, f. 200v.

¹⁶ Ondje, vol. 37, f. 217r.

¹⁷ Usp. S. *Krasić*, Regesti pisama generala dominikanskog reda poslanih u Hrvatsku (1392-1600): Arhivski vjesnik, XXI-XXII, Zagreb 1978-1979, str. 248, br. 1397.

grada".¹⁹ Tada su se dominikanci ponovno smjestili, ovaj put samo privremeno, u svom nekadašnjem samostanu sv. Pavla u gradu, kamo su ujedno iz svog porušenog samostana prenijeli sav inventar te 1545. godine počeli gradnju novog na posjedu kupljenom od kotorskog vlastelina Marina Vrachinoviča (Vrachien) Mihova, no-vcem dobivenim od mletačkih vlasti i prilozima građana. To su gradilište uskoro morali napustiti jer je bilo potrebno za obranu grada, pa od benediktinaca kupili novo, neposredno uz same gradske bedeme u sjevernom dijelu grada. Tu su najprije izgradili prostranu lijepu crkvu koja je bila jednobrodna pravokutna građevina s jednostavnom arhitektonskom dekoracijom.²⁰ Bila je slična crkvi sv. Klare, samo što je bila veća i ljepša od nje.²¹ Imala je, kako tvrdi dominikanski povjesničar Vinko Babić iz Kotora (1657 – oko 1750), 8 oltara: sv. Nikole, sv. Dominika, sv. Katarine Sijenske, sv. Vinka Ferrerskoga, sv. Bartolomeja apostola, sv. Hijacinta i sv. Barbare i sv. Marije Magdalene.²² Pročelje, izrađeno od lijepo tesanog korčulanskog kamena, bilo je urešeno rozetom, dvama prozorima sa strane u romaničkom slogu te lijepim portalom u sredini. Na gornjem pragu iznad ulaza bio je natpis: HAEC EST DOMUS DEI ET PORTA COELI.²³ Samostan, građen u dva krila, bio je skromniji od nje i zbog nedostataka materijalnih sredstava za njegovo dovršenje gradio se duže vremena. Godine 1614. Vincenzo Hercolani, vizitator dominikanske provincije Dalmacije, kojoj je pripadao taj samostan kao i svi ostali uz jadransku obalu, uz jedinu iznimku onih samostana na dubrovačkom području, izvješćuje vrhovnog starješinu dominikanskog reda u Rimu da je samostan u bijednom stanju, dok za crkvu tvrdi da je nekoliko godina ranije bila popravljena.²⁴

No nije samo nedostatak novca bio jedini razlog takva zapuštenog stanja samostana nego i česti potresi i druge nedaće koje kao da su se urotile protiv njega. Tako ga je npr. veliki potres iz 1563. godine znatno oštetio,²⁵ a 12. listopada 1622. poharao ga je požar koji je slučajno izbio u njegovu arhivu. Tom prilikom izgorjele je ne samo – kako tvrdi samostanski kroničar – „znamenita knjižnica, gotovo prepuna bezbrojnih knjiga, neprestano čuvana pod posebnim rešetkama pod kojima se (. . .) čuvala dragocijena samostanska pismohrana i u njoj sve što je staro, istinsko i na čast čitavom gradu” nego i katastar grada Kotora koji se u njemu nalazio.²⁶ Ostavši tako bez krova nad glavom, 6 fratara, koliko ih je tada živjelo u njemu,

¹⁹ *N. Luković*, n. dj., str. 37.

²⁰ U jednom izvještaju iz tog vremena poslanom vrhovnom starješini dominikanskog reda u Rimu stoji: „Conventus Catarensis dirutus fuit et solo aequatus, ita ut nec vestigia remanserint, a dominis Venetis prope fortalitia civitatis, modo fratres introducti sunt in civitatem et novus conventus aedificatur et iam ecclesiam maximam et pulcherrimam aedificaverunt. Alit interim fratres octo vel decem” (Rim, Archivum Generale Ordinis Praedicatorum, liber K, f. 25r).

²¹ *N. Luković*, n. dj., str. 38.

²² Zagreb, Arhiv JAZU, III. d. 88.

²³ *N. Luković*, n. dj., str. 38.

²⁴ Za nekadašnji samostan izvan gradskih zidina Hercolani kaže da je bio veoma lijep, a za novi u gradu da je „più tosto casaccia che convento, eccetto la chiesa, la quale da certi anni in qua si è potuto accomodare, et ci vivono sei o sette frati, et hanno cura d'un monasterio di monache del nostro Ordine, le quali sono di bonissima fama et vivono in comune in osservanza. . .” (Rim, Archivum Generale Ordinis Praedicatorum, XIV, liber K, f. 26v).

²⁵ *D. Farlati*, n. dj., str. 448.

²⁶ Povjesničar Vinko Babić piše o tom požaru: „. . . consumpsit in magna parte Conventum et bibliothecam insignem, totam innumerabilibus pene voluminibus repletam, cancellis

duže vremena su živjeli u drvenim barakama.²⁷ No to nije bio kraj njegovih nepri-
lika. Najgore je tek trebalo doći. Nakon što je bio obnovljen teškom mukom i veli-
kim zalaganjem svojih članova, 1667. godine veliki ga je potres gotovo potpuno
savrano sa zemljom tako da je dugo vremena nakon toga više sličio na neku seosku
kuću nego na nekada ponosan samostan. I crkva je pretrpjela veliku štetu. Sve je
bilo porušeno osim zvonika i zidova kapele svetišta. Mnoge je stvari trebalo pono-
vno iz temelja podići, a druge popraviti koliko je bilo najnužnije da bi se i dalje
moglo u njemu živjeti i raditi. Oštećenja koja su tada zadobili crkva i samostan
ostali su kao trajan spomenik te velike katastrofe. Zbog nedostataka novca bilo je
moguće obnoviti samo jedno krilo samostana.²⁸

Tako djelomično obnovljena crkva i samostan išli su u susret svojoj sudbi-
ni, a da toga nisu ni bili svjesni. Njihov kraj nije bio prouzročen nikakvom priro-
dnom stihijom kao što su bili potresi ili požari, nego ljudskom voljom u vrijeme
velikih idejnih i političkih previranja, još prije izbijanja velike francuske revolucije,
kao posljedica iluminističkih zasada da se državne vlasti mogu mijesati u čisto
crkvene poslove, osnivati ili dokidati ona udruženja koja ona smatra društveno
korisnima i opravdanim ili pak neopravdanim. U duhu tog mentaliteta su još
1781. godine mletačke vlasti bile donijele odluku o ukidanju kotorskog samostana
sv. Nikole kao državi nekorisne ustanove. Od toga je privremeno odustala zbog
prosvjeda kotorskih građana koji su, kako zbog škole koju su držali dominikanci
tako i zbog njihova rada i velikog umjetničkog blaga koje se čuvalo u crkvi i samo-
stanu, bili suprotnog uvjerenja.²⁹ No ako je samostan ovaj put, zahvaljujući zauzi-
manju svjesnih kotorskih građana preživio sudbinu koju su mu bile namijenile
mletačke državne vlasti, to mu nije uspjelo u kasnijim političkim previranjima u

²⁷ Vatikanski tajni arhiv, S. Congregatio Concilii, Relationes visitationum ad limina, vol.
208, f. 50v.

²⁸ O tim nedaćama koje su pogodile samostan prije spomenuti Gundislavo Cresaglia u svom
izvještaju u Rim piše slijedeće: „Dell'anno poi 1622 prese fuoco casualmente all'archivio
del Convento, nel quale stava anco il cattastico della Città; et allhora il Convento perse
la maggior parte delle scritture, per conseguenza anco li terreni, oltra quelli ch'al prese-
nte stanno occupati dal turco nella villa di Zuppa e Miraz. Dopo il fuoco pati un spavento-
so terremoto l'anno 1667 che ben si fece sentire per tutta Europa. All' hora il Convento
restò ridotto quasi un casal; la chiesa, però, per Iddio gratia, beneché risentitisi i muri della
cappella del Santissimo, come del campanile, restorno offesi, non già atterrati. Da all' hora
inanzi mai più s'ha proceduto avanti con la fabbrica, fuori ch'una sol ala di chioostro col
soldo che si trovò doppo la morte del P. Maestro Raffaelli, figlio dell'istesso Convento. Si
spera ad ogni modo che questa prima vera assistisi dal sussidio e dalla carità di fedeli
christiani s'avanzara con la fabrica” (ondje f. 54r).

²⁹ U kotorskom biskupskom arhivu sačuvan je jedan spis bez potpisa i datuma koji govori o
toj obustavi ukidanja dominikanskog samostana: „Prorogato l'esaudimento da particolari
circostanze e manifestazioni in progresso il generale concorde desiderio per la sussistenza
del primo dei suddetti due ospizi si per le memorie preziose, che nella chiesa predetta
di S. Nicolò si conservano, come per il zelo e pietà religiosa di chi con edificante fervore
ad esso presiede, nasce un ragionevole appoggio per sospendere ogni ulteriore istanza e
desiderare anzi, ch'abbia a rimanere e sussistere l'ospizio medesimo. L'andrà perciò parte
identidem particolari sera obdictis stipatam, in quibus (. . .) non vulgare archivum mona-
sterii servabatur, quod vetustum, verum, quod carum, quodque toti civitati ad modum
erat laudi” (*V. Babich*, Sulle Bocche di Cattaro concernenti il culto, Zagreb, arhiv JAZU,
III, d. 88).

kojima nitko nije pitao za volju naroda. Naime, po padu Mletačke republike Kotor je za svega 10 godina doživio tri strane okupacije: austrijsku (1797 – 1806), rusku (1806 – 1807) i francusku (1807 – 1813) koje su ostavile dubok trag u njegovoj povijesti. Što se pak tiče dominikanskog samostana, on se niti godinu dana po ulasku austrijskih trupa u grad (1798) našao na udaru novih vojnih vlasti koje su ga pretvorile u vojarnu.³⁰ To su isto 1807. godine učinile i francuske vojne vlasti, s tom razlikom što su samostan upotrijebile za vojarnu, a crkvu predale pravoslavcima,³¹ zatvorivši pritom također više ženskih samostana.³² Austrijska vojska je 1814. godine prilikom ponovnog ulaska u grad preuzela samostan kao vojarnu pod imenom *Domenico Kaserme*, čime je i dalje ostalo sjećanje na dominikance.³³ Od cijelog njegovog zdanja do danas očuvalo se samo jedno krilo četverokutnog samostanskog trijema (klaustra) u kojem se nalazio zdenac s kamenom krunom. Od nekadašnjeg sklopa crkve ostalo je nešto više. Prije svega sačuvala se nekadašnja kapela Gospe Ružarija s jugozapadne strane podignuta 1621. godine koja je bila povezana s crkvom posebnim hodnikom. Nad ulazom u nju još uvijek stoji natpis AVE MARIA. Unutrašnjost joj je prilično dobro očuvana, posebno krov sa slijepim nišama. Iznad nje je mala soba koja je pripadala nekadašnjem samostanu Sv. Nikole. Ulazna vrata u nju imaju krasne renesansne okvire iz 16. stoljeća izradene od korčulanskog kamena. Na mjestu nekadašnje crkve 1902. godine započeta, a 1909. dovršena današnja monumentalna pravoslavna crkva sv. Nikole.³⁴

Samostan sv. Nikole u Kotoru bio je jedan od najvažnijih i najuglednijih samostana dominikanske provincije Dalmacije, kojih je uz našu obalu bilo priličan broj, kako svojom starinom i brojem članova tako i svojom monumentalnošću i umjetničkim blagom koje se u njemu, unatoč svim nedaćama koje su ga nerijetko snalazile, čuvalo. Najveći je broj članova imao u 15. i u prvoj polovini 16. stoljeća. Ako se uzme u obzir da je crkva koja je bila sagrađena novcem Nikole Buće imala

posta per S. E. Rettor e Provveditor e magnifici signori giudici, che sia data ed impartita ampla ed estesa facoltà al nunzio di questa Magnifica Comunità conte Giovanni Battista Medin, per poter annotare l'atto occorrente di rimozione d'ogni e qualunque istanza prodotta in dipendenza della parte sudetta 11 luglio 1781, e d'ogni altra relativa, e manifestando l'universale brama della sussistenza dell'ospizio e chiesa sudetta di San Nicolò, togliere ogni ostacolo che potesse contrariare l'effetto generalmente desiderato" (Kotor, Biskupski arhiv, Misellanea, Samostan sv. Nikole, 62, 72, 78, 90, 92; citirano prema *N. Luković*, n. dj., str. 42-43).

³⁰ Vatikanski tajni arhiv, S. Congregatio Concilii, Relationes visitationum ad limina, vol. 208, f. 324r.

³¹ Marmontovim dekretom crkva sv. Nikole je g. 1810. službeno predana pravoslavcima jer je njihova crkva sv. Luke postala pretijesna za sve veći broj vjernika koji su se spuštali u Kotor. Oni su crkvu iznutra obnovili, uresili zidnim slikama, opskrbili ikonostasom i ostalim liturgijskim priborom. G. 1835. podigli su iza crkve s lijeve strane visok zvonik, dok za prijašnji zvonik dominikanske crkve ne znamo kako je točno izgledao. G. 1874. crkva sv. Nikole poglašena je pravoslavnom katedralom. No g. 1896. noću između pravoslavnog Badnjeg dana i Božića crkvu i samostan je opustošio snažan požar. Tada su ujedno propale mnoge znamenitosti koje su se do tada u njemu nalazile. Od prijašnjeg zdanja ostala je pošteđena nekadašnja dominikanska kapela Gospe Ružarija s jugozapadne strane, kasnije pretvorena u skladište, koja je bila podignuta g. 1621. (*N. Luković*, n. dj., str. 44-45).

³² Ondje, f. 405r.

³³ *N. Luković*, n. dj., str. 44.

³⁴ *N. Luković*, n. dj., str. 44-45.

24 korska sjedala, lako se može zaključiti da ni broj redovnika u samostanu u to vrijeme nije bio mnogo manji. Zbog veće materijalne oskudice, provale Turaka i općeg smanjenja stanovništva uz našu obalu, i njihov se broj, počevši od 16. stoljeća postupno smanjivao. Krajem stoljeća taj je broj opao na 8 – 10 članova.³⁵ Godine 1614. spominju se u njemu 6 – 7 fratara,³⁶ a 1694. 4 fratra,³⁷ da bi se taj broj s vremenom još više smanjio. Posljednji njegovi članovi bili su Vinko Miloš i Antun Nalis koji su krajem 17. i početkom 18. stoljeća ostali gotovo potpuno bez sredstava za život pa je Miloš bio prisiljen prihvatiti službu učitelja u Budvi. Dok za godinu Nalisove smrti ne znamo, Miloš nije dugo preživio ukidanje svoga samostana i njegovo pretvaranje u vojarnu. Umro je 1807. godine nedugo nakon ulaska francuske vojske u grad i njezino zaposjednuće samostana.³⁸

Što se pak tiče njihove vjersko-društvene i kulturne djelatnosti željeli bismo istaknuti da su kotorski dominikanci bili veoma dobro povezani sa svim društvenim slojevima gradskog stanovništva. U njihovoj su crkvi imale sjedište tri bratovštine: tesara, koja je okupljala velik dio drvodjelja u gradu, Imena Isusova i Gospe Ružarija, u koje su imali prisup svi građani bez razlike na društvenu pripadnost,³⁹ a o njezinu ugledu govori i činjenica da su gotovo sve uglednije obitelji nastojale u njoj izgraditi svoje grobnice. Tako su, između ostalih, u njezinu pločniku i u zidovima imale svoje grobnice s natpisima i grbovima plemićke obitelji kao što su Buće, Bisanti, Pasquali, Glavati, Grubonje, Bolice, Zaguri, Basce, Biste i druge, što je crkvi davalo izgled monumentalnosti. U njoj su bili sahranjeni i mnogi ugledniji svećenici i građani.⁴⁰ Samostan je osim toga sve do svoga ukinuća bio središte gradske kulture. Već smo spomenuli njegovu nekadašnju veliku knjižnicu, najveću u gradu, u kojoj su se čuvali dragocijeni iluminirani rukopisi i tiskane knjige s literaturom s različitih područja ljudskog znanja, posebno iz filozofije i teologije, i u kojoj su njegovi učeniji građani mogli naći najveći dio onoga što je odgovaralo nekadašnjim kulturnim potrebama. Uz nju je postojao i arhiv. U samostanu je djelovala i škola u kojoj je mnogo naraštaja steklo svoju izobrazbu,⁴¹ dok su razni njegovi članovi kako u samom gradu tako nerijetko i u cijeloj Dalmaciji pa i u inozemstvu uživali ugled veoma izobraženih ljudi. Od znamenitijih ljudi koji su živjeli i djelovali u tom samostanu spomenuli bismo samo teološke pisce braću Buća: Vinka (1475 – 1550) i Dominika (oko 1480 – oko 1560) čije je učene propovijedi u splitskoj dominikanskoj crkvi rado dolazio slušati Marko Marulić i na čiji je poticaj napisao poznatu poslanicu papi Hadrijanu VI protiv Turaka; Alberta Dujmića – Gliričića (oko 1515 – 1564), profesora na rimskom sveučilištu „La Sapienza”,

³⁵ Rim, Archivum Generale Ordinis Praedicatorum, XIV, liber K, f. 25r.

³⁶ Ondje, f. 26v.

³⁷ Tajni Vatikanski arhiv, S. Congregatio Concilii, Relationes visitationum ad limina, vol. 208, f. 166v.

³⁸ Usp. *N. Luković*, n. dj., str. 43; Tajni Vatikanski arhiv, ondje, f. 336. O dominikanskom samostanu u Kotoru su još pisali: *A. Dabinović*, *Dominikanci u Kotoru*, Kalendar Gospine krunice, Zagreb 1938; *P. Butorac*, *Boka Kotorska nakon pada Mletačke republike do Bečkog kongresa 1897-1815*, Rad JAZU 265, Zagreb 1938, str. 52; *J. Bućin*, *Katedralna crkva sv. Nikole u Kotoru*, Spomenica manastira Savine, Kotor 1930, str. 51-58.

³⁹ Tajni Vatikanski arhiv, Miscellanea, armarium VII, vol. 100, f. 456.

⁴⁰ Usp. *N. Luković*, n. dj., str. 40.

⁴¹ *D. Farlati* n. dj., str. 447; Tajni Vatikanski arhiv, S. Congregatio Concilii, Relationes visitationum ad limina, vol. 208, f. 324.

Bartolomeo Montagna (?), Ecce homo, Donji Stoliv, župna crkva, nekad u dominikanskom samostanu u Kotoru

velikog teološkog stručnjaka na Tridentskom saboru i zagovornika upotrebe glagoljice u bogoslužju, Hijacinta Dimitrovića (1619 – 1686), senjsko-modruškog biskupa, papinskog poslanika kod cara Leopolda I. i njegova savjetnika za pitanje Turaka; Vinka Babića (oko 1677 – oko 1750), povjesničara i pjesnika na hrvatskom jeziku Dominika Cecaća s kraja 17. stoljeća.

Unatoč svim nedaćama koje su je više puta tako teško pogodile, dominikanska je crkva u Kotoru, poslije katedrale Sv. Tripuna, bila najbogatija umjetničkim djelima. To u prvom redu treba zahvaliti nastojanju njegovih članova koji su ulagali ne samo mnogo truda nego i velika materijalna sredstva kako bi je obogatili, ne samo predmetima svakodnevnne upotrebe nego i kulturnim sadržajem, počevši od sakralnog, umjetnički izrađenog posuda do umjetničkih slika i kipova. Budući da se nije ništa sačuvalo od samostanskog arhiva i knjižnice, za koju se tvrdi da je bila znamenita,⁴² ovdje ćemo se ukratko – koliko nam to dopuštaju povijesni izvori – osvrnuti na djela zlatarske i slikarske umjetnosti koja su se u njemu čuvala.

Najstariji nama poznati popis sakralnog posuda za crkvenu upotrebu sastavio je biskup Vicenze u Italiji Michele Priuli. On je za vrijeme svog službenog pohoda kotorske biskupije 18. veljače 1603. posjetio dominikansku crkvu sv. Nikole, sastavivši pritom popis sakralnog posuda i moćnika koji su se čuvali u crkvi i sakristiji. On posebno spominje tabernakul na glavnom oltaru i jednu srebrnu piksidu (zdjelu za čuvanje posvećenih hostija) koji nisu bili u najboljem stanju pa je vizitator naredio da se tabernakul popravi, a piksida pozlati. On spominje i jednu drugu piksidu za sveto ulje te više moćnika: srebrni moćnik u obliku ruke s moćima sv. Tome i Matije apostola, sv. Nikole, bl. Jakova iz Ascolija, srebrni moćnik za čuvanje komadića Kristova križa, srebrni moćnik s kristalnim staklom s komadićem Kristove trnove krune, sličan moćnik za čuvanje komadića odjeće sv. Katarine Sijenske, 8 srebrnih kaleža, srebrni „pax“, 10 tjelesnika (corporalia), više pokrivača za kaleže, crkveno ruho svih boja, 11 oltarnih pokrivača i „sve drugo što spada na sakristiju u zadovoljavajućoj količini i kakvoći“.⁴³ Iz kasnijeg vremena nalazimo da je u drugoj polovini 17. stoljeća poznati propovjednik, kotorski dominikanac Josip Marija Raffaelli (umro 1686) ostavio crkvi nekoliko srebrnih svijećnjaka, sakralnog posuda i znatnu svotu novca za popravak samostana.⁴⁴

Ako inventar sakralnog posuda nije bio naročito velik, inventar umjetničkih slika bio je znatno bogatiji. Prvu umjetničku sliku za crkvu, koliko nam je poznato, naručio je 3I. ožujka 1495. prior samostana sv. Nikole Petar Dragović (de Draconibus) za 27 dukata od dubrovačkog slikara Božidara Vlatkovića. Ona je trebala prikazivati sv. Vinka Ferrerskoga koji se naročito štovao u Kotoru s prizorima čudesu iz njegova života, kako je to stajalo na sličnoj slici u dominikanskoj crkvi u

⁴² Usp. *D. Falati*, n. dj., str. 448-489.

⁴³ Vatikanski tajni arhiv, *Miscellanea*, armarium VII, vol. 100, f. 446. U opisu tih moćnika u nekim pojedinostima nešto je precizniji Vinko Babić. On, između ostaloga, navodi da je moćnik Kristova križa bio u obliku križa, visok 7, a širok 4 palca, dar poznatog teologa Alberta Dujmića – Gliričića koji ga je kao krčki biskup poklonio svom nekadašnjem samostanu, jednako kao i moćnik djelića Kristove trnove krune. Babić spominje i moćnik komadića stupa Kristova bičevanja, dar Kotoranina Jeronima Bizantija (Bisanti), doktora teologije i osobnog prijatelja pape Pavla III (1534-1549). Usp. Zagreb, arhiv JAZU, III. d. 88.

⁴⁴ *U(rbano) R(affaelli)*, Chiesa e convento di S. Nicolò dei Domenicani in Cattaro, *Gazzetta di Zara* 14 (1845), 73; usp. bilj. 28.

Girolamo da Santacroce, Sv. Bartolomej, sv. Antonin i sv. Juraj, Kotor, riznica katedrale, nekad u dominikanskom samostanu u Kotoru

Dubrovniku.⁴⁵ Za ostale slike u istoj crkvi saznajemo iz izvještaja koji je 2. veljače 1706. poslao u Rim kotorski dominikanac Gundislav Kršava (Cresaglia). On spominje „prekrasne slike”, i to Poklon Triju Kraljeva na glavnom oltaru, zatim sv. Katarine Sijenske na oltaru iste svetice, sv. Bartolomeja te Kristova uzašašća na nebo. Za sliku sv. Vinka Ferrerskoga navodi da je djelo nekog veoma poznatog umjetnika, ali ne zna njegovo ime, te navodi jednu zastavu istoga sveca koja se čuvala i

⁴⁵ J. Tadić, Građa o slikarskoj školi u Dubrovniku XII-XVI v., Beograd, SAN, 1952, str. 332-333.

veoma štovala u istoj crkvi.⁴⁶ Iz Kršavina izvještaja nije jasno da li se radi o Vlatkovićevoj slici ili pak o nekoj drugoj. Budući da u njezinoj izradi spominje upotrebu zlatne boje, koja se mnogo upotrebljavala u dubrovačkoj slikarskoj školi 15. stoljeća, čini se da se ipak radi o toj slici. Za ostale slike saznajemo iz kronike kotorskog samostana koju je 1716. godine sastavio Vinko Babić. Prema njegovu opisu svaki od 8 oltara imao je po jednu sliku nekog poznatog umjetnika: na glavnom oltaru sv. Nikole nalazila se Tizianova slika koja je prikazivala Poklon Triju Mudraca, na oltaru sv. Katarine Sijenske slika Jacopa Palme, na oltaru sv. Vinka Ferrerskoga Tintorettova slika, na oltaru sv. Bartolomeja slika Girolama da Santacrocea i jedna druga koja je prikazivala Boga-Oca, djelo Paola Veronesea; na oltaru sv. Hijacinta slika Andrije Medulića, na oltaru sv. Barbare druga Tintorettova slika, na oltaru Gospe Ružarija slika Tripa Kotoranina za koga Babić tvrdi da je živio u 15. stoljeću. Osim tih oltarskih slika bilo je, kako tvrdi Babić, „mnogo drugih slika i platna koja su ukrašavala gotovo cijelu desnu stranu crkve, posebno slike s prikazima čudesa Ružarija i sv. Vinka Ferrerskoga izradene kistom od ruke vješta umjetnika”. Od kiparskih djela Babić jedino navodi jedan kip sv. Vinka Ferrerskoga koji je 1490. godine dao izraditi u Dubrovniku Kotoranin Ivan de Polo troškom od 100 perpera, a nalazio se na oltaru istog sveca ispod Tintorettove slike.⁴⁷ Gundislav Kršava spominje i jednu sliku bl. Ozane Kotorске s prikazima njezinih čudesa, posebno s prizorom njezina posredovanja za uspostavljanje mira među zavađenim kotskim obiteljima.⁴⁸ Većina tih slika izgubljena je u previranjima krajem 18. i početkom 19. stoljeća. Jedino se zna za sudbinu dviju slika: Girolama da Santacrocea, danas u Relikvijaru Sv. Tripuna, i Gospe Ružarija na drvu i obložena srebrom koju Babić pripisuje Tripu Kotoraninu iz 15. stoljeća, danas u crkvi sv. Marije u Kotoru. Za kip sv. Vinka Ferrerskoga povjesničar Niko Luković smatra da je to onaj koji se danas nalazi u crkvi sv. Vicencija u Škaljarima.⁴⁹ Čini se da je i Kokoļina slika s prizorima Bogorodice s Djetetom u gornjem i sv. Dominika u donjem dijelu, koja se danas nalazi u Relikvijaru Sv. Tripuna u Kotoru, pripadala nekadašnjoj kapeli Gospe Ružarija dominikanske crkve sv. Nikole u Kotoru, a drveni oltar vjerojatno također podrijetlom iz te crkve, u crkvi Gospe od vrta u Dobroti.⁵⁰

⁴⁶ „Ma giaché inanzi parlissimo della chiesa non devo tralasciare le bellissime pitture, cioè quella dell'altar maggiore: l'adoratione delli tre Maggi, quella di santa Cattarina da Siena e quella di san Bartolomeo e l'Ascensione sopra l'altar di san Vincenzo Ferrerio si giudica esser fatte da una mano delli più eccelenti (sic) dell'arte apprezzate tanto oro. Altare di san Vincenzo nominato è stato eretto dalla Magnifaca Città e prima di san Trifone fu protettore del luoco et è al presente qual assistendola con molta prottettione faccia ottener alli cittadini da Dio benedetto tutte quelle gratie ch'impetravano, come appare hoggidi ancora dipinto in un angola (sic) della chiesa chiamata Santa Croce, anzi un'altra volta tra gl'altri miracoli ch'hanno sperimentato, essendosi serrate le cattarrate dell'abisso, provarno una estrema sete non merio (sic) di quella del popolo israelitico, la qual sicità durò per quattro mesi continovi (sic) e così vice versa pioveva un'altra volta che pareva avesse replicato di nuovo il diluvio. Finalmente risolutisi portare processionalmente il stendardo del glorioso san Vincenzo, appena terminata la processione ch'ottennero la gratia, aual stendardo hoggidi ancora ricercato dalli infermi ricavano gratie da Iddio benedetto” (Rim, Archivum Generale Ordinis Praedicatorum, XIV, liber D, f. 54r).

⁴⁷ Zagreb, Historijski arhiv JAZU, II. d. 88.

⁴⁸ Breve narratione come fu introdotta la Religione Domenicana nella magnifica città di Cattaro, f. 55v.

⁴⁹ *N. Luković*, n. dj., str., 38-39.

⁵⁰ *N. Luković*, n. dj., str. 44-45.

IL MONASTERO DOMENICANO A CATTARO

S. Krsić

Sulla base della letteratura attuale e di nuove ricerche d'archivio l'autore scrive la cronistoria del convento e della chiesa domenicani a Kotor (Cattaro). Sebbene i domenicani fossero giunti da Dubrovnik a Kotor già nel XIII secolo, solo con l'eredità del nobile cattarino Pavle Bari e di sua moglie Dobra fu costruita ad uso dell'ordine dei predicatori la chiesa di San Polo apostolo, in stile romanico, nel 1266. Con la donazione del noto nobile cattarino Nikola Buća (Bucchia) nel 1344 furono innalzati la nuova chiesa domenicana di S. Nicola con il convento, al di fuori delle mura cittadine, che risaltavano per le loro dimensioni e per il valore artistico. A causa del pericolo rappresentato dai Turchi il convento fu demolito nel 1538, come i due conventi francescani ad est e a nord della città. Temporaneamente i domenicani si sistemarono nella chiesa di S. Paolo, ma nel 1545 iniziarono la costruzione di un nuovo convento e di una nuova chiesa. Il complesso fu danneggiato da un terremoto nel 1563, nel 1622 da un incendio e in modo particolare da un forte terremoto nel 1667, che lo distrusse completamente. Nel 1807 il convento fu trasformato in caserma, nel 1810 la chiesa fu consegnata alla popolazione ortodossa. Oggi sono visibili i resti della cappella d'un tempo della Madonna del Rosario, in quanto sul posto della chiesa dal 1902 al 1909 fu innalzata la chiesa ortodossa di S. Nicola. L'autore riporta anche l'elenco degli oggetti liturgici, delle opere d'arte e dei dipinti della chiesa e del convento d'un tempo, servendosi delle visitazioni e della cronaca del domenicano Vinko Babić del 1716, il quale racconta che nella chiesa si trovavano dipinti di Tiziano, Tintoretto, Paolo Veronese, Palma il Giovane ecc. Essendo tutte queste opere scomparse o andate distrutte, è impossibile confermare la veridicità dell'affermazione. Alcune opere conservatesi (Giorlamo da Santacroce, statua di S. Vincenzo. . .) tuttavia testimoniano l'importanza e la ricchezza dei domenicani alle Bocche di Cattaro.